

تهران آینده؛ نیازمند فضاهای شهری مطلوب

tarhvhvameary1383@yahoo.com

گیتی اعتماد / دکترای شهرسازی / مدیر عامل مهندسی مشاور طرح و معماری

می‌دهند. همچنین رقم بالای مرگ‌ومیر ناشی از این آلودگی بسیار نگران‌کننده است.

● سیمای شهر تهران بسیار دور از مطلوب است؛ چنانچه یافتن نقاطی در تهران که ساختمان‌هایش از همخوانی و هماهنگی برخوردار باشد، کاری غیرممکن است.

● ترافیک تهران نیز یکی از علل نامطلوبی فضای شهری تهران است؛ از یک‌سو همین موضوع عامل اصلی آلودگی هوا است و از سوی دیگر ایجاد پل‌های هوایی در خیابان‌های غیرهم‌سطح یا بزرگراه‌ها خود در از بین بردن فضاهای شهری و در تبدیل بعضی از فضاهای مسکونی و غیرمسکونی به برهوتی بی‌هویت و نامناسب (گاه فاقد هرگونه حیات و سرزندگی) بسیار مؤثر بوده است.

● مشکل پیاده‌ها در شهر تهران نیز پدیده‌ای قابل تأمل است؛ چراکه تنها به رفت‌وآمد ماشین توجه شده است (اعتماد، ۱۳۸۱) (بدون آنکه در این زمینه نیز موفق باشد. دلیل آن ترافیک بی‌وقفه و شدید در همه ساعات فعالیت از یک‌سو و آلودگی هوا از سوی دیگر است). موضوع پیاده‌ها و از آن بدتر گروه‌های آسیب‌پذیر (معلولین، سالمندان، کودکان و غیره) نیاز به توجه بسیار بیشتری دارد. جز چند پل پیاده که ارتفاع و پله‌های بسیار، استفاده از آنها را حتی برای جوانان مشکل و برای سالمندان و معلولین غیرممکن کرده است، تمهیداتی برای پیاده‌ها و گروه‌های آسیب‌پذیر پیش‌بینی نشده است (جز محدود پله‌هایی که در نقاط خاصی از شهر مجهز به پله‌های برقی هستند). (اعتماد، ۱۳۸۲)

● متروی تهران نیز با آن‌که در جابه‌جایی بخش زیادی از مردم تهران مؤثر بوده است اما گاه به‌خاطر نداشتن آسانسور و پله‌های برقی مناسب (از خیابان به سکوی مترو) برای افراد مسن و آسیب‌پذیر غیرقابل استفاده شده است.

راهکارهای احیای فضاهای شهری پایتخت

با توجه به آنچه در بالا برشمرده شد، حال باید بررسی کرد که در آینده برای رسیدن به فضای مطلوب شهری در کلان‌شهری به وسعت و اهمیت تهران - این قلب تپنده ملتی بزرگ با ادعای فرهنگی کهن و سابقه تمدنی چند هزار ساله - چه اقدامی لازم است؟

■ قبل از هر چیز باید آلودگی‌های محیط‌زیست تهران را کاهش داد؛ هر چند نتوان آن را کاملاً از بین برد :

■ توجه بسیار به حمل‌ونقل عمومی به‌ویژه مترو، امکان استفاده همگان (سالمندان، معلولین و غیره) از وسایل نقلیه عمومی، گازسوز کردن ماشین‌ها و کنترل فنی آنها.

تهران از سال ۱۳۴۸ دارای طرح جامع بوده است. قبل از آن نیز به صورت پراکنده از طرح‌های موضعی و موضوعی برخوردار بوده است؛ مانند فعالیت‌های شهرسازی دوران قاجار (حصارزدایی یا ایجاد حصار جدید و توسعه شهری، خیابان‌کشی‌های دوره رضاشاه و غیره). اما آنچه در تهران به آن توجه نشده یا کمتر مدنظر بوده است، ایجاد فضاهای مطلوب شهری است. اگر تهران را نه با کلان‌شهرهای بزرگ دنیا بلکه با دیگر شهرهای ایران مقایسه کنیم، آن را در مراتبی بسیار پایین می‌یابیم. به عنوان مثال مطلوبیت فضاهای شهری اصفهان (مجموعه کارهای دوران صفوی و حتی اقدامات چند دهه اخیر در فضاهای اطراف رودخانه، مصالح و نماهای ابنیه و غیره) مرتبه‌ای بسیار بالاتر از تهران به خود می‌گیرد. شاید این امر ناشی از مسائل حاد و روزمره تهران (نظیر امنیت، ترافیک، ساخت‌وساز بی‌رویه، نیاز به بودجه سنگین و پناه‌بردن به اقداماتی نظیر تراکم‌فروشی) باشد که توجه به فضای شهری مطلوب را تحت‌شعاع قرار داده است.

واژگان کلیدی: طرح‌های توسعه شهر تهران، فضای شهری، فضای جمعی، سیمای شهر.

کم‌توجهی به فضاهای شهری در مشکلات تهران

تقریباً در هیچ یک از طرح‌های توسعه شهر تهران آن قدر که به مسائلی چون حدنصاب جمعیت، توسعه کالبدی، تراکم ساختمان جمعیت و از همه مهم‌تر ترافیک و شبکه خیابانی توجه شده است، به امر مهم مطلوبیت فضای شهری که به همان اندازه برای مردم ساکن این کلان‌شهر نادر در جهان مهم است، توجه نشده است. در حال حاضر مهم‌ترین مشکلات فضای شهر تهران را می‌توان این‌گونه برشمرد:

● آلودگی شدید هوا و آلودگی صوتی؛ آمار و ارقام، فاصله آلودگی هوای تهران با حد مطلوب یا حد مجاز را گاه تا چند برابر نشان

فضای سبز مناسب، مبلمان طراحی شده و درخت در کنار بهسازی پیاده‌روها کیفیت فضای شهر را ارتقا می‌دهد.

موضوع پیاده‌ها و از آن بدتر گروه‌های آسیب‌پذیر (معلولین، سالمندان، کودکان و غیره) نیاز به توجه بسیار بیشتری دارد. جز چند پل پیاده که ارتفاع و پله‌های بسیار، استفاده از آنها را حتی برای جوانان مشکل و برای سالمندان و معلولین غیرممکن کرده است، تمهیداتی برای پیاده‌ها و گروه‌های آسیب‌پذیر پیش‌بینی نشده است.

۱ تبدیل فضاهای وسیع و باز ادارات، مدارس و غیره به فضاهای عمومی؛ به‌ویژه در ساعات و روزهای تعطیل که هم موجب زنده‌کردن محله‌ها شده و هم به اندوخته فضاهای جمعی مردم می‌افزاید (شاید در این زمینه مشکل امنیت

وجود داشته باشد که می‌توان با تمهیداتی ساختمان‌ها را از فضاهای باز آنها جدا کرد).

۲ حفظ درختان کهن خیابان‌های قدیمی تهران؛ (از همه مهم‌تر در امتداد خیابان ولی‌عصر) که از میراث تاریخی این شهر و از آثار کمیاب در جهان است. خیابانی با این طول و این‌گونه درختان کهن که عمدتاً در اثر ساخت‌وسازها، آلودگی هوا و آب آلوده‌ای که آنها را مشروب می‌سازد، از بین می‌روند. در حالی که در نقاط دیگر ایران از درختان چنار چند صدساله به‌عنوان عناصری مقدس و با ارزش نگهداری می‌شود.

۳ کاشت درخت‌های جدید به ازای درخت‌هایی که در اثر ساخت‌وسازها، خیابان‌کشی‌ها و غیره از بین می‌روند؛ این مهم را می‌توان با آگاهی‌دادن و فرهنگ‌سازی از طریق خود شهروندان انجام داد (مثلاً ترغیب کاشت یک درخت با تولد هر نوزاد به نام او یا کاشت یک درخت در کنار گور هر عزیز از دست‌رفته و غیره).

۴ توجه به فضاهای عمومی میادین و تقاطع‌های اصلی و هرگونه نما و سیمای شهر؛ برای مطلوب ساختن نمای ساختمان‌ها به ویژه هماهنگی در نماها، مصالح ساختمانی و غیره. البته باید به این نکته توجه داشت که مطلوبیت سیمای شهری امری تجملی نبوده و نیازی روحی و ذهنی برای شهروندان است.

۵ توجه به مبلمان شهری در هر مقیاس، مکان و زمان؛ از یک نیمکت پارک یا کیوسک تلفن در گوشه‌ای از خیابان گرفته تا طراحی پل‌های پیاده یا سواره، فضاهای سبز میادین، بلوارها و غیره.

۶ توجه به روانی، امنیت و سهولت رفت‌وآمد پیاده‌ها در شهر؛ به نحوی که فضای شهری قابل استفاده برای همه به‌ویژه اقشار آسیب‌پذیر باشد (اصلاح پیاده‌روها، ازبین‌بردن شیب‌های شدید، پله‌ها و موانع دیگر، جلوگیری از ورود موتورها و غیره).

۷ تأمین امکان استفاده از مبلمان و تجهیزات شهری برای همه؛ معلولین، کودکان و سالمندان. تجهیزاتی نظیر کیوسک‌های تلفن، اتوبوس‌ها (که گاه پله‌های بلندشان استفاده از آنها را برای اقشار آسیب‌پذیر غیرممکن می‌کند) و مترو (از طریق کارگذاری آسانسور یا پله‌های برقی از سطح خیابان تا سکوی قطارها)

۸ توجه به فضاهای مهم عمومی شهری نظیر پارک‌ها و میادین؛ قابل استفاده و ایمن کردن این فضاها برای همه اقشار (عدم ورود موتور سیکلت‌ها که موجب تصادم با عابرین و آلودگی هوا می‌شود، جمع‌آوری تکدی‌گران و دیگر مزاحمان).

۹ توجه به زیبایی فضاهای شهری کوچک و بزرگ و ایجاد فضایی مطلوب و درخور یک پایتخت بزرگ.

۱۰ حفظ میراث فرهنگی و تاریخی شهر؛ هر چند تهران نسبت به شهرهای دیگر ایران چندان کهن نیست، اما بیش از دوپست سال پایتخت بوده و کاخ‌ها، بناهای فرهنگی، مذهبی و حتی بعضی از سفارت‌خانه‌هایی (که با الهام از معماری ایران دارای معماری بسیار با ارزشی است) که در آن بنا شده، اندوخته‌ای عظیم و با ارزش را در شهر ایجاد کرده است که می‌توان با مرمت و بازسازی این بناها هم در حفظ آنها کوشید و هم به فضاهای مطلوب شهری افزود (نظیر بازسازی پادگان و تبدیل آن به خانه هنرمندان که متأسفانه پارک آن را با ایجاد سوله‌های متعدد از بین برده‌اند).

نتیجه‌گیری

در نهایت می‌توان گفت رسیدن به فضاهای مطلوب شهری در کلان‌شهری مانند تهران، نیاز به سرمایه‌زادی ندارد. آنچه برای رسیدن به این منظور بدان نیازمندیم، مدیریتی کارا، آگاه و مسئول در جلب مشارکت شهروندان (این سرمایه اجتماعی بی‌پایان و ارزشمند) و فرهنگ‌سازی از طریق صدا و سیما (که متأسفانه هرگز به وظیفه خود در حد نیاز و در خور چنین سازمان عریض و طویل و با بودجه هنگفت بیت‌المال عمل نکرده است) و سایر نهادها و روش‌های ارتباطی موجود در عصر ارتباطات است.

منابع

- اعتماد، گیتی (۱۳۸۱) پیاده‌ها در شهر، مجله شهر، شماره ۲۱، بهار.
- اعتماد، گیتی (۱۳۸۲) سالمندان در شهر، مجله شهر، شماره ۲۸، زمستان.